

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

**BİRİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI
GÖÇMENLERİNİN SOSYO-EKONOMİK SORUNLARI:
BAKÜ BİNEGEDİ İLÇESİ ÖRNEĞİ¹**

Gafar SHAMİLOV² & Canan Öykü DÖNMEZ KARA³

Öz

Araştırma konusu olan göç olgusu; insanların, ister sosyal, ekonomik isterse de siyasi nedenlerden dolayı yaşadığı yerleşim yerlerini değiştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu eylem, hem zorunlu hem de bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, yerleşim yerlerini değiştiren bireyler, göç ettikleri yeni yerlerde birçok sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşabilmektedir. Araştırma, 1991-1993 yılları aralığında Azerbaycan ve Ermenistan arasında gerçekleşen Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası zorunlu göçe maruz bırakılan göçmenlerin karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunların belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, araştırma alanı olarak zorunlu göçmenlerin bir arada yaşadığı Bakü'nün Binegedi İlçesi'ne bağlı Ağasadık Geraybeli Mahallesi seçilmiştir. Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve desen olarak örnek olay deseni uygulanmıştır. Bu amaçla, zorunlu göçmenlerin bir arada yaşadığı Ağasadık Geraybeyli Mahallesi'nde on beş zorunlu göçmen ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve veriler elde edilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşme sürecinde, 14 sorudan oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımı kullanılmıştır. Yapılan görüşmeler; katılımcıların izni çerçevesinde kayıt altına alınmış ve daha sonra 2010 Microsoft Office Word programına aktarılarak doküman şeklinde oluşturulmuştur. Elde edilen veriler; MAXQDA Analytics 20 Programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen verilere göre, zorunlu göçmenlerin, göç sonrası yaşadıkları yeni yerleşim yerlerinde sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaştığı ortaya

- 1 Bu çalışma 2021 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda tamamlanan, danışmanlığını Dr. Öğr. Üyesi Canan Öykü Dönmez Kara'nın yaptığı, "Birinci Dağlık Karabağ Savaşı Göçmenlerinin Sosyo-ekonomik Sorunları: Bakü Binegedi İlçesi Örneği" başlıklı Yüksek Lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmış; 05-06 Temmuz 2021 tarihleri arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansında sözlü olarak sunulduktan sonra makale haline getirilmiştir. Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.
- 2 İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, Doktora Programı Öğrencisi, qafar.shamil@gmail.com, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0897-5067.
- 3 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, oykudonmez@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7825-3652.

çıkmuştur. Göçmenlerin, karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunların genellikle barınma, beslenme, istihdam, işgücü piyasası, eğitim ve sağlık alanlarında olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Zorunlu Göç, Zorunlu Göçmen, Dağlık Karabağ.

JEL Kodları: D74, J15, J18.

Başvuru: 20.07.2021

Kabul: 23.08.2021

SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF FIRST NAGORNO-KARABAKH WAR MIGRANTS: CASE OF BAKU BINEGEDİ DISTRICT⁴

Abstract

The phenomenon of migration, which is the subject of research, is defined as the fact that people change the settlements in which they live, whether for social, economic or political reasons. This action is carried out both by necessity and at the request of individuals themselves. In this context, individuals who have changed their settlements may face many socio-economic problems in the new places they have migrated to.

The research was carried out to identify the socio-economic problems faced by immigrants subjected to forced migration after the first Nagorno-Karabakh war between Azerbaijan and Armenia in the December 1991-1993 Dec. In this context, Aghasadik Geraybeli District of Binegedi District of Baku, where forced immigrants coexist, was chosen as decontamination area. The research was carried out using qualitative research methods and case study methods as a pattern. For this purpose, fifteen mandatory immigrants were interviewed and data were obtained in the decadent Geraybeyli neighborhood of Agasadik, where mandatory immigrants coexist. During the interview process with the participants, a semi-structured interview form approach consisting of 14 questions was used. The interviews were recorded within the framework of the permission of the participants and then transferred to the 2010 Microsoft Office Word program and created in the form of documents. The data obtained was analyzed through the MAXQDA Analytics 20 program. According to the data obtained as a result of the study, it was revealed that forced immigrants faced socio-economic problems in new settlements where they lived after migration. It has been observed that the socio-economic problems faced by immigrants are usually in the areas of housing, nutrition, employment, the labor market, education and health.

Keywords: Migration, Forced Migration, Forced Migration, Nagorno-Karabakh.

JEL Codes: D14, J15, J18.

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”.

4 The Extended English Summary is located below the Turkish article.

1. GİRİŞ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar çeşitli nedenlerden dolayı yerleşim alanları değiştirerek kendilerine yeni yerleşim alanları aramaktadır. Göç hareketi, ister zorlu ister gönüllü olsun olumlu ve olumsuz sonuçları doğurabilir. Bu bağlamda göç tanımları da çeşitlilik göstermektedir (Yetkin, 2019: 27).

1.1.Kavramsal Çerçeve

Akkayan'a (2002: 37) göre; göç kavramı, bireylerin, bir sonraki yaşamlarını kısmi veya uzun süreli olarak farklı coğrafi alana taşınmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra göç, insanların kişisel nedenlerden dolayı göç edebildiği gibi toplumsal nedenlerden dolayı göç edebilmesi olarak nitelendirilmektedir.

Kaygalak (2009: 9) tarafından yapılmış tanıma göre göç kavramı; insanoğlunun yaşamı boyunca karşılaştığı sosyal, siyasi ve ekonomik çatışmaların sonucu olarak gerçekleşmektedir. Bu çatışmalar sonucu insanlar daha güvenli bölgelere doğru göç etmekte ve yerleşim yerlerini değiştirmektedir. İnsanlar tarafından yapılan göç hareketi sadece daha iyi yaşam koşulları elde etmek amacıyla değil, bunun yanı sıra doğal afetler ve savaşlar sonucu da gerçekleşebilmektedir.

Dünya üzerinde birçok insan, farklı nedenlerden dolayı yerleşim yerlerini değiştirerek göç etmektedir. Göç eylemini gerçekleştiren bireylere "göçmen" statüsü verilmektedir. Fakat son yıllarda "mülteci" ve "sığınmacı" kavramları, "göçmen" kavramı ile karıştırılmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM, 2009) tarafından yapılmış tanıma göre "göçmen", kendi ülke toprakları içerisinde ya da uluslararası sınırı aşarak yerleşim yerlerini değiştiren bireydir. Birleşmiş Milletler tarafından "göçmenler", göç etme nedenleri ve bireyin kendi isteğine bağlı olup olmaması gibi faktörler göz önünde bulundurularak yaşadığı toplumdaki göç eden ve yeni yerleşim yerinde en az bir yıl ikamet eden bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, turist ya da işçi gibi kısa süreliğine kendi ülkesini terk ederek başka bir ülkeye göç eden kişiler göçmen niteliğini taşımamaktadır.

Zaman zaman göçmen kavramı ile "mülteci" ve "sığınmacı" kavramları karıştırılmaktadır. Bireylerin, kendi istekleri doğrultusunda yerleşim yerlerini terk etmesi "göç", fakat bu eylem zorunlu nedenlerden dolayı yapılırsa "iltica" olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde iltica eden bireyler, "mülteci" ve "sığınmacı" olarak adlandırılmaktadır. Fakat bu iki kavram arasında da belli bir fark mevcuttur. Sığınmacılar ve mülteciler, kendi ülkelerinden zulüm korkusu, can güvenliğinin olmaması, çevresel baskılar gibi sebeplerle göç etmeye zorlanan bireylerdir (Graham, 2000: 188). Sığınmacı kişi sığındığı ülkenin korumasından yararlanmak için mülteci statüsüne başvuranlara verilen addır. Sığınma başvuruları uluslararası hukuk ve sığınılan ülke mevzuatına göre değerlendirilir, karara bağlanır. Başvuruları kabul edilmeyenler ülkeden ayrılma durumunda iken insani gerekçelerle zulüm göreceği yere göndermemek için sığınmacılara ikamet izni verilebilir. Mülteci ise, 1951

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi belirtilen nedenlerden bir ya da birkaçı nedeni ile zulüm tehlikesi altında bir ülkeye kaçan ve talebi haklı bulunarak mülteci olarak kabul edilmiş kişilerdir (Acer ve Diğerleri, 2010: 13-14). 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre; ırkı, dini tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan bu sebeple vatandaşı olduğu ülkeden ayrılan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan, ya da korkusu sebebiyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında yaşayan, oraya dönemeyen ya da korku sebebiyle dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası düzenlemelerde “sığınmacı” tanımı kullanılmamakta ve buna karşılık olarak “mülteci” tanımı kullanılmaktadır (Çalışkan, 2013: 12-13).

Azerbaycan Türkçesi'nde mülteci kavramının karşılığı “kaçkın” olarak kullanılmaktadır. 1988 yılında Ermeniler tarafından şimdiki Ermenistan topraklarından zorunlu göçe maruz kalarak Azerbaycan'a doğru göç eden etnik kökenleri Azerbaycan Türkleri'ne bağlı olan kişiler “kaçkın” olarak nitelendirilmektedir (Özkul ve Vermez, 2009: 147).

1991-1993 yılları arasında Azerbaycan ile Ermenistan arasında meydana gelen Birinci Dağlık Karabağ Savaşı ve ardından bölgenin Ermenistan tarafından işgal edilmesi sebebi ile bir milyona yakın Azerbaycan vatandaşı kendi ülkelerinde göçe zorlanmış ve Azerbaycan'ın farklı bölgelerine yerleşmiştir. Aslı itibari ile iç göç hareketlerine giren bu yer değiştirme mecburi ve can güvenliği sebebi ile yapıldığı için aynı zamanda zorunlu göç kapsamındadır. Azerbaycan Türkçesi'nde ise zorunlu göçmen kavramı “mecburi göçgün” olarak ifade edilmektedir (Yeşilot, 2010: 296).

Göç kavramı; nedenler, göç etme kararı, göç süresi gibi birçok faktörler göz önünde bulundurularak sınıflandırılmaktadır. Göç hareketi, göç türleri açısından; düzenli ve düzensiz göç, iç ve dış göç, gönüllü ve zorunlu göç şeklinde ayrılmaktadır (Bimay, 2019: 28).

Birinci Dağlık Karabağ Savaşı zorunlu göçmenleri, göç türleri açısından “zorunlu göç” türüne dahildir. *Gönüllü* göç, bireylerin hiçbir baskı altında kalmadan kendi istekleri doğrultusunda yerleşim yerlerini terk ederek başka bir alana göç etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. “Zorunlu göç” kavramı ise bireyin, kendi iradesi dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı yerleşim yerini terk etmek zorunda kalması şeklinde tanımlanmaktadır. Bahsi geçen bu nedenler doğal ve insan kaynaklı nedenler olabilmektedir. İnsan kaynaklı nedenler savaş, terör eylemi, fiziki şiddet gibi faktörlerdir (Gönülaçan, 2016: 400).

Göç kavramı, 19. yüzyıldan itibaren birçok bilim insanı tarafından incelenerek kuramlar oluşturulmuştur. Literatürde sadece bir göç kuramından bahsetmek söz konusu değildir (İnce, 2019: 2581). Birinci Dağlık Karabağ Savaşı göçmenleri ile ilgili yapılmış bu çalışma, Petersen'in zoraki göç tipleri kuramına dayandırılmıştır.

Petersen (1958: 258-259), “bütün insanların aynı olduğunu varsayarsak, neden bazı

insanlar göç ederken diğerleri göç etmiyor” diye sorarak göç ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca, insanları göçe tetikleyen faktörlerin başında ekonomik nedenlerin olduğunu da belirtmiştir. Petersen, ortaya çıkardığı kuramında göçü; ilkel, zoraki, yöendirilmiş, serbest ve kitlesel tiplere ayırmıştır. Zoraki göçler; güçlü bir yönetimin, zor kullanması sonucu bir toplumu yaşadığı yerden göçe zorlaması veya yerinden etmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Yalçın, 2004: 34-35). Birinci Dağlık Karabağ Savaşı ile Azerbaycan Türklerinin Ermeniler tarafından zor kullanılarak göçe zorlanması ve yaşadıkları Dağlık Karabağ Bölgesi’ni terk etmek zorunda kalması zoraki göç tipine girmektedir.

Göç hareketleri, kısa ve uzun süreli olup hem göç eden hem de göç alan toplum için bir sıra olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Olumlu sonuçlar arasında yeni ve daha iyi yaşam koşullarına kavuşma, sosyal hareketlilik vb. sıralanabilir. Bununla birlikte yoksulluk, işsizlik, dışlanma vb. olumsuzlukla da sonuçlanabilmektedir (Taş ve Özcan, 2013: 291).

Göç hareketinin, beraberinde getirdiği önemli sorunlardan birisi de ekonomik sorunlardır. Göç edenler geçimlerini sağlamak için bir iş bulmak durumundadır. Fakat vasıfsız işgücü ve istihdam düzeyinde oluşan sorunlar göç edenlerin iş bulma sürecini zorlaştırmakta ve kısa süreli işlere yönelmektedirler. Göç eden bireylerin, göç ettikleri toplumda iş bulamaması sonucu karşılaştığı işsizlik durumu, yoksulluk sorununu beraberinde getirmektedir. Yoksulluk sadece göç etme nedeni olmayıp, göç sonrası meydana gelen sorun olarak da belirtilebilir (Taşçı, 2009: 192-193).

Göçün neden olduğu sorunlardan biri de güvenlidir. Zorunlu göçe maruz kalan birey veya toplum, göç ettiği yerde hem kendileri hem de göç ettikleri toplum için ciddi güvenlik sorunları meydana getirmektedir. Bunun en önemli sebebi zorunlu göçe maruz kalan kişilerin göç ettikleri yeni toplumda yaşadığı uyum sorunudur. Göç eden bireyler, göç ettikleri yeni yerlerde eski alışkanlıklarıyla hayatlarına devam etmektedirler. Giyinme ve yemek yeme alışkanlıkları gibi birçok kültürel farklılıklar, göç eden toplumla yerli halk arasında kültür çatışmasına ve dışlanmaya yol açmaktadır (Tamer ve Birvural, 2018: 15-17). Kendi ülkelerinde zorunlu göçe maruz kalan Azerbaycan vatandaşları kültür çatışmasından kaynaklı sorunları nispeten yaşamamışlarsa da işsizlik, yoksulluk, uyum ve dışlanma sorunlarını yaşamışlardır. Dağlık Karabağ Bölgesi, Azerbaycan topraklarında olmasına rağmen ülkenin ulusal egemenliğine yapılan saldırı ve ilhak neticesinde Ermenistan’ın işgaline uğramıştır. Bu bölgedeki Azerbaycan vatandaşları ise kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşmüştür.

Uluslararası hukukta “devlet”, belirli bir toprak bütünlüğüne sahip, bu bölge üzerine yerleşim kurmuş ve egemenliğe sahip insan topluluğu şeklinde tanımlanmaktadır. Bir devleti oluşturan temel unsur ise ülke, siyasal otorite ve egemenlik olarak bilinmektedir. Bir devlet, herhangi bir devletin egemenlik haklarına müdahalede bulunamaz. Uluslararası hukukta bu bir suç eylemidir. Bir ülke başka bir ülkenin topraklarını işgal, ilhak ve fetih gibi yöntemlerle elde ederek o ülkenin egemenlik haklarına müdahale

edebilir. Başvurulan yöntem işgal ise bir devletin başka bir devlete ait toprakları güç kullanarak kendi topraklarına katması veya mevcut topraklarda kendi hakimiyetini sağlaması durumu söz konusudur. Fetih, bir devletin kuvvet kullanma yöntemi ile bir başka ülkenin topraklarını kazanmasıdır. İlhak ise bir devletin, başka bir devletin topraklarına müdahale ederek bir parçasında veya bütününde kendi hakimiyetini sağlamasıdır. Her üç yöntemde uluslararası hukuk açısından suç olarak nitelendirilir ve yasal değildir (Acer ve Kaya, 2010: 219; 112-114).

Bir ülkenin, başka bir ülkenin egemenlik hakkına yapmış olduğu müdahale barışı ve huzuru bozar. Bir ülkeye karşı gerçekleştirilen savaşlar sivilleri hedef aldığı zaman suç olarak adlandırılır. 1991-1993 yıllarında Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına müdahalesi ve işgali bir ülkenin, diğer ülkeye karşı uyguladığı kuvvet kullanımının örneklerindedir. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesi hem bir ülkenin egemenlik haklarına saldırı hem de sivilleri hedef alması bir suç niteliğindedir. Dağlık Karabağ Bölgesi'nin Ermenistan ordusu tarafından işgal edilmesi bir milyona yakın Azerbaycan Türk'ünün Azerbaycan'ın çeşitli yerlerine doğru zorunlu göç etmesi ile sonuçlanmıştır. Zorunlu göç hareketinde bulunan bireyler, göç ettikleri yeni yerlerde barınmadan eğitime kadar bir dizi sosyo-ekonomik sorunla karşılaşmıştır.

1.2. Dağlık Karabağ Savaşının Kısa Geçmişi ve Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları

Dağlık Karabağ, tarihin her döneminde coğrafi bir önem arz etmektedir. Hem maddi, manevi hem de doğal kaynaklardan dolayı sadece Azerbaycan için değil, Kafkasya için de büyük bir önem arz etmektedir. Bu nedenle Kafkasya'da yer alan diğer güçler Azerbaycan'a ait olan Dağlık Karabağ Bölgesi'ni elde etmek için sürekli mücadele içerisinde olmuştur. Karabağ Bölgesi'nin stratejik önemi her dönem bölge devletleri ve Azerbaycan için sorun yaratmıştır (Aras, 2010: 257-258).

Şekil 1: 1991-1994 Yılları İçerisinde Ermenistan Tarafından İşgal Edilmiş Dağlık Karabağ ve Çevresindeki Bölgeler

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu. www.stat.gov.az (Erişim Tarihi: 01.03.2021).

Şekil 1’de Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası Ermenistan tarafından işgal edilmiş Dağlık Karabağ Bölgesi ve onun etrafındaki yedi şehir görülmektedir. Ermenistan’ın “Etnik Temizlik” siyaseti sonucu kendi topraklarındaki Azerbaycan Türklerini sınır dışı etmesi ile 1988 yılında başlayan sorun Ermenistan ordusunun Azerbaycan’a ait olan Dağlık Karabağ Bölgesi’ne silahlı saldırılarda bulunması ile devam etmiştir. 1 Aralık 1989 tarihinde “Dağlık Karabağ’ın Ermenistan’a Birleştirilmesi Hakkında Karar” Ermenistan Hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu karar uluslararası düzlemde hiçbir hukuki gerekçeye sahip değildir. 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığına kavuşmasına rağmen yeni kurulan bir devlet olması sebebi ile Ermeni ve Rus orduları tarafından 1991 yılından başlayarak Azerbaycan’ın köyleri ve Dağlık Karabağ Bölgesi silahlı saldırılara maruz kalmıştır. Bu bölgede yaşayan Azerbaycan Türklerine karşı terör eylemlerinde bulunulmuştur (Özyılmaz, 2013: 200-201). 1991 yılında başlayan silahlı saldırılar Mayıs 1994 tarihinde ateşkes antlaşmasıyla durdurulmuştur. Sonuç olarak Azerbaycan’ın %20’si; Dağlık Karabağ ve onun çevresinde yer alan Laçın, Kelbecer, Cebrayıl, Ağdam, Zengilan, Gubadlı, Fizuli şehirleri Ermeniler tarafından işgal edilmiş; işgal bölgesinde yaşayan bir milyona yakın Azerbaycan Türk’ü ise başkent Bakü başta olmak üzere Azerbaycan’ın çeşitli yerlerine doğru göç etmek zorunda kalmıştır (Ekici, 2017: 74). Birinci Dağlık Karabağ Savaşı’nın üzerinden 28 yıl geçmesinin ardından bu kriz 27 Eylül 2020 tarihinde her iki ülkenin birbirlerini ateşkesi bozmakla suçlaması üzerine yeniden başlayan savaş 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İ. Aliyev, Ermenistan Başbakanı N.V.Paşinyan ve Rusya Cumhurbaşkanı V.V.Putin arasında imzalanan anlaşmayla sonlandırılmıştır. Anlaşmaya göre, 10 Kasım 2020 tarihinde saat 00.00’den itibaren çatışmaların durdurulması, tarafların da tuttıkları mevzilerde kalması öngörülmüştür (www.president.az). Bu yeni dönem ve Azerbaycan’ın bölgedeki hakimiyeti göçmenlerin geleceği için de yeni bir dönem başlatabilir.

Dağlık Karabağ Bölgesi’nin işgali sonucu yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Azerbaycan, yaşanan krizle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Savaş sonrası kendi topraklarında mülteci durumuna düşen zorunlu göçmenler, göç sonrası yeni yerleşim yerlerinde barınma, beslenme, işsizlik, eğitim gibi bir sıra sorunlarla karşılaşmıştır (Eğrifesoğlu, 2019: 35-36).

Savaş sonrası tüm mal varlığına kaybederek göç etmek zorunda kalan göçmenlerin, göç ettikleri yerlerde en büyük sorunları barınma ile ilgilidir. Devlet tarafından meskunlaştırma politikaları, zorunlu göçmenlerin Bakü’nün dışında tutulması şeklinde uygulanmıştır. Fakat politikaların başarılı olduğu söylenemez. Çünkü zorunlu göçmenlerin, hedef olarak başkent Bakü’yü tercih etmelerindeki en temel neden yaşam ve iş imkânı açısından daha uygun bir konumda yer almasıdır. Savaş sonrası zorunlu göçe maruz kalan bu kişiler, okul yurt, pansiyon ve devlete mahsus sosyal evlere yerleştirilmiştir. Bazı göçmenler ise akraba ve tanıdık evlerine yerleştirilmiştir. Geçici sığınma evlerinde yaşayan zorunlu göçmenler kanalizasyon, elektrik, temiz içme suyu ihtiyacı gibi altyapı sorunları ile sıkça karşılaşmıştır (Ogan: 2010).

Zorunlu göçmenlerin karşılaştığı bir diğer sorun ise eğitim alanındaki sorunlardır. Göçmenler için kurulan çadır kentlerde çocukların ve öğrencilerin eğitiminin aksamaması amacıyla geçici okullar kurulmuş; tren vagonları okula dönüştürülmüştür. Geçici olarak kurulan bu okullarda elektrik, temiz su, kanalizasyon ve ısınma gibi altyapı sorunlarının olması eğitimin aksamasına sebep olmuştur. Göçmenlerin yaşadığı maddi sorunlar çocuklarına yeterli eğitim sağlamalarını zorlaştırmıştır. Okul malzemelerinden harç ödemelerine bir çok masrafı karşılayamayan aileler olmuştur. Göçmen çocukların bazıları okula gitmek yerine buldukları ilk işte çalışarak ailelerinin maddi sıkıntısını gidermeyi seçmiştir (Yeşilot, 2006: 89-90).

Sorunlardan biri de sağlık alanında yaşanan sorunlardır. Zorunlu göçmenler, göç ettikleri yeni bölgelerde temel insani ihtiyaçlardan mahrum kalmış; temiz su, ısınma, gerekli sağlık kurumlarına ve ilaçlara erişememe gibi olumsuz durumlardan dolayı sıklıkla salgın hastalıklarına yakalanmışlardır. Bunun yanı sıra büyük sorunlardan birisi de göçmenler arasında yetersiz beslenme durumudur. Bu durum özellikle göçmen çocukların hayatında ciddi bir tehlike arz etmektedir. Ciddi sağlık sorunları ile karşı karşıya kalan göçmen çocukların neredeyse %35'i başta anemi hastalığı olmak üzere birçok hastalığa maruz kalmışlardır. Geçici olarak kurulan çadır kentlerinde ve göçmenlerin yaşadıkları bölgelerde onlar için aynı zamanda sağlık çadırları kurulmuş ancak yetersiz kalmıştır. Göçmenler arasında fiziki hastalıklara maruz kalanlar yanında savaşın ve savaş sonucu karşılaşılan kötü yaşam koşullarının neden olduğu psikolojik rahatsızlıklara da sıklıkla rastlanmıştır(Oğan, 2010).

90'lı yılların başında başlayan Birinci Dağlık Karabağ Savaşı ülke genelinde ciddi ekonomik sıkıntılara sebep olmuştur. Savaş, beraberinde işsizlik, yoksulluk ve ülkesinde sorunu göçe uğramış göçmen nüfusu getirmiştir. Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası zorunlu göçe maruz kalan kişilerin ekonomik alanda karşılaştığı en temel sorunlar işsizlik ve yoksulluk olarak bilinmektedir. Genellikle, başkent Bakü'de yaşayan göçmenlerin piyasaya erişmeleri kırsal alanlarda yaşayan göçmenlerle kıyaslandığı zaman daha iyi konumda oldukları görülmektedir. Göçmenlerin büyük bir kısmı geçimlerini ticaretle ve şahsi arabaları olan kesimler ise taksi şoförlüğü yaparak sağlamıştır. Bazıları ise halk arasında "kul pazarı" adı verilen emek pazarlarında düşük ücret karşılığında amele olarak çalışmıştır. Erkeklerden farklı olarak kadınların büyük bir kısmı çalışmamaktadır. Göçmen kadınların az bir kısmı kamu sektöründe ve özellikle öğretmen, doktor, hemşire olarak çalışmaktadırlar. Diğer çalışan göçmen kadınlar ise pazarlarda ticaretle veya hademelik gibi işler yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar (Aliyeva ve Hüseyinov, 2011: 20).

1.3.Azerbaycan'ın Zorunlu Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikaları

Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası kendi topraklarında zorunlu göçe maruz kalan göçmenlerin göç sonrası karşılaştığı sorunları en aza indirmek amacıyla Devlet bir dizi çalışma yürütmüştür (Memmedov ve Diğerleri, 2016, 162-163).Savaş sonrası

yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan toplumun karşılaştığı sorunların tek merkezden kontrol edilebilmesi amacıyla Azerbaycan Cumhurbaşkanı 5 Ocak 1993 tarihli 396 sayılı Kararnamesi'ne esasen "Kaçkınların ve Zorunlu Göçmenlerin İşleri üzere Devlet Komitesi" oluşturulmuştur (www.idp.gov.az).

Barınma sorunlarına yönelik sosyal politikalarda ilk çalışma 17 Eylül 1998 tarihinde "Kaçkın ve Zorunlu Göçmenlerin Sorunlarının Halli Üzere Devlet Programı" adlı programdır. "Devlet Programı" kapsamı altında Ermenilerin işgalinden kurtarılmış bölgelerde, tarımsal alanların insanlar için uygun olduğu ve insanlar için geniş iş imkanları bulunan şehirlerde "Göçmen Kasabalar"ı yapılması ve savaş sonucu zorunlu göçe maruz kalan bu insanların bu kasabalarda oluşturulan evlerde ikamet etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda zorunlu göçmenlerin durumlarını iyileştirmek amacıyla yeni işyerlerinin açılması planlanmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen, 2000 yılına kadar zorunlu göçmenlerin sorunlarının giderilmesi yönünde planlanmış olan iki yıllık devlet programı yeterince başarılı olamamıştır. Bunun başlıca nedeni, işgal sürecinin 2000 yılında biteceği ve göçmenlerin kendi topraklarına yeniden göç etmeleri varsayımlarıdır (Ogan, 2003). Ancak Karabağ'ın Azerbaycan topraklarına katılması 2020 Eylül ayında başlayıp Kasım ayında ateşkes imzalanması ile mümkün olmuştur. Karabağ Bölgesi'nin yeniden yaşanabilir bir duruma kavuşturulması için Bölge'nin "smart city", "smart village", bir başka ifade ile "akıllı şehir", "akıllı kasaba" konseptine uygun olarak yeniden kurulması ve turzimin canlandırılması planlanmaktadır. Şuşa şehri ilk pilot çalışmanın yapılacağı yerdir. bu kapsamda Şuşa'da elektronik bilgi panolarının kurulması, turizmle ilgili mobil uygulamalar, robot rehberler ve akıllı ulaşım sisteminin oluşturulması amaçlanmaktadır. "Akıllı şehir", "akıllı kasaba" konseptinin tersine göç sürecinde zorunlu göçmenlerin tarımsal faaliyetlerini de kolaylaştıracığı düşünülmektedir (İmanquliyev, 2021).

Beslenme sorunlarına yönelik politikalar bağlamında Bakü, Sumgayıt ve Abşeron bölgeleri dışında, ülke genelinde geçici sığınma evlerinde yaşayan zorunlu göçmen ailelerin 146 bini devlet tarafından gıda yardımı almıştır (Özsoy ve Sipahi, 2017: 1628). Karabağ zorunlu göçmenlerine, devlet tarafından aynı ve nakdi yardımlar da yapılmaktadır. Özellikle, ekonomik durumu iyi olmayan vatandaşlara yönelik erzak yardımlarının sunulmuştur. Bu amaçla 06.12.1999 tarihli 184 Sayılı "Mecburi Göçmenlere Yönelik Tek Seferlik Parasal Yardımlar, Erzak ve Sanayi ürünleri İle Temin edilmesi Kurallarının Belirlenmesi Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Kararı" alınmıştır. Kararname kapsamında zorunlu göçmenlerin erzak ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik parasal yardımlar devlet bütçesi aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu amaçla, işgal altında olan bölgelerin İl İcra Kurumu tarafından oluşturulan nüfus bilgileri tertip edilerek, Kaçgın ve Zorunlu Göçmenlerin İşleri ile İlgili Devlet Komitesi'ne bildirilmektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti 184 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, m:1-10).

Ekonomik sorunlara yönelik politikardan ilki, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 21 Mayıs 1999 tarihinde imzaladığı 669 Sayılı "Zorunlu Göçmenlerin ve Onlara

Eşit tutulan Kişilerin Sosyal Güvenliği Hakkında Kanun”dur. 669 sayılı Kanun’un 6. maddesine göre; zorunlu göçmenlere, savaş sonrası yaşadıkları bölgelerde tarım sektöründe çalışmalarını için devlet kurumlarına ait topraklardan geçici olarak pay ayrılmakta ve aynı zamanda bu insanlara düşük faizle krediler verilmektedir. Zorunlu göçmenlere yapılan bu ayrıcalıklar, onların ekonomik sorunlarını gidermeyi amaçlamıştır (Azerbaycan Cumhurbaşkanlığının 669 Sayılı Kanunu; m.6).

2004-2008 yılları arasında Azerbaycan Cumhuriyeti Zorunlu Göçmenlerin Kalkınma Fonu tarafından 6 bin zorunlu göçmene istihdam yaratmaları amacıyla küçük çaplı işletmelerin oluşturulmasında mikro krediler verilerek destek sağlanmıştır. Ülke içerisinde zorunlu göçmenlerin istihdamını artırmak ve onları girişimciliğe yöneltmek amacıyla 11 bin kişiye de 7,7 milyon manat (tahmini 4,5 milyon dolar) değerinde düşük faizli mikro krediler verilmiştir. Girişimciliğe Destek Milli Fonu tarafından girişimcilik faaliyetinde bulunan ve uygun şartları kabul eden 2 bin kişiye de 40 milyon manat değerinde (tahmini 23,5 milyon dolar) kredi sağlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar, ülke içerisinde 3600 yeni iş yerinin açılması ve istihdamın artırılması ile sonuçlanmıştır. Son 13 yılda 380 bin çalışma gücüne sahip zorunlu göçmenlerden 161 bini devlet kurumlarında ve özel işletmelerde kalıcı olarak, 200 bin zorunlu göçmen ise geçici süreliğine ve mevsimlik işlerde istihdam edilmektedir (Kamal, 2017).

1.4. Literatür Taraması

Literatür taraması neticesinde zorunlu göçmenlerin iç göçe maruz kalarak bir sonraki yaşamlarında karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunları doğrudan ele alan çalışmalara rastlanılmamıştır. Yapılmış çalışmalar genellikle, göçmenlerin zorunlu dış göçe maruz kalarak göç ettikleri yerlerde karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunlar ve göç ettikleri yerlerdeki uyum süreci ile ilgilidir.

Özkul ve Vermez (2009: 155) tarafından Dağlık Karabağ göçmenlerinin ekonomik durumları incelenmiştir. Çalışmada zorunlu göçmenler arasında çalışabilir işgücüne sahip nüfusun göçmenlerin %49.7’sini oluşturduğu ortaya çıkarılmıştır. Bahsi geçen kesim arasında çalışabilir nüfusun sadece %33.9’unun iş bulabildiği anlaşılmıştır. Çalışan göçmenlerin 1/3’ünün vasıfsız işgücü statüsünde olduğu görülmüştür. Sigma Araştırma Merkezi tarafından zorunlu göçmenler arasında yapılmış kamuoyu yoklamasında zorunlu göçmenlerin %92.5’inin en az bir yıldır iş aradıkları ortaya çıkmıştır.

Yeşilot (2006: 89-90) Karabağ göçmenlerine yönelik yaptığı çalışmada zorunlu göçmenlerin, göç sonrası ciddi ekonomik sıkıntılar yaşadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Araştırma çerçevesinde zorunlu göçmen aileleriyle yapılmış olan görüşmelerde, bu kişilerin ciddi ekonomik sıkıntılar yaşadığı ve bu ailelerin çocuklarının okul masraflarını karşılayamadığı için eğitim hayatına devam edemediği ortaya çıkmıştır. Eğitim hayatına devam edemeyen göçmen çocuklar ilk buldukları işlerde çalışmak zorunda kalarak genç yaşta çalışma hayatına dahil olmuştur.

Aydın (2017: 307-310) tarafından göçmenlerin karşılaştığı sorunlarla ilgili yapılmış çalışmada göçmenlerin, göç ettikleri yeni yerleşim yerlerinde psikolojik sorunlarla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Göç sonrası karşılaşılan psikolojik sorunların, özellikle zorunlu göçe maruz kalan bireyler üzerinde daha travmatik etkisi olduğu belirlenmiştir. Yapılmış çalışmada göçmenlerin karşılaştıkları psikolojik sorunların içerisinde göç ettikleri yeni yerleşim yerlerinde uyum sorunu, suçluluk ve yabancılaşma duygusu ve ötekileşme sorunu gibi psikolojik travmaların olduğu tespit edilmiştir.

Oğan'ın (2010) çalışmasında Dağlık Karabağ Bölgesi'nden savaş nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan bireylerin sosyo-ekonomik sorunlarını incelemeye çalışmıştır. Zorunlu göçmenlerin barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve ekonomik sorunlarının olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda zorunlu göçmenlerin sadece %7'sinin asgari yaşam standartlarına uygun yerlerde yaşadığı; ailelerin 2/3'ünün gıda yardımı almasına rağmen yeterli beslenemediği ve ailelerin sadece %25'lik bir kısmının kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ekonomik imkanlara sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Aliyeva ve Hüseyinov'un (2011: 15-25) Dağlık Karabağ zorunlu göçmenleri ile ilgili yaptığı çalışmada göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaştıkları belirtilmiştir. Zorunlu göçmenlerin %42.5'inin tek odalı evlerde ortalama 36 metrekarelik alanlarda, yerli halkın ise %9.1'inin tek odalı evlerde ortalama 74 metrekarelik alanlarda yaşadığı olarak görülmüştür. Zorunlu göçmenlerin %73'ünün devletten ve yurt dışında yaşayan akrabalarından aldıkları maddi yardımlarla, %15'inin ise devlet veya özel sektörde çalışarak geçimlerini sağladıkları ortaya çıkmıştır. Çalışmada belirtilen sorunlardan bir diğeri ise zorunlu göçmenlerin sağlık alanında karşılaştığı zorluklardır. Zorunlu göçmenlerin yaşadığı evlerin rutubetli, harabe oluşu ve yaşam koşullarının elverişsiz olması sebebi ile romatizma gibi birçok hastalık yaşadıkları da belirtilmiştir.

Aydın (2017)'in çalışması göçmenlerin yaşadığı psikolojik sorunları genel olarak değerlendirmiş teorik bir çalışmadır. Aliyev ve Hüseyinov (2011), Oğan (2010), Özkul ve Vermez (2009) ve Yeşilot (2006) çalışmalarında daha önce yapılan çalışmaların bulgularını ve istatistikî verileri analiz ederek bir sonuca varmıştır. Yapılan çalışmalarda zorunlu göçmenlerin yaşadığı sorunların düzeyi yerine yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik yapılabilecekler ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmalar bire bir göçmenlerle yapılmış görüşmelerden elde edilmemiştir. Bu çalışma yöntem bakımından literatür çalışmalarından farklıdır.

2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırma yöntemi, problemi, amaç ve önemi daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Veriler zorunlu göçmenlerin bir arada yaşadığı Bakü'nün Binegedi ilçesine bağlı Ağasadık Geraybeyli mahallesinde yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

2.1. Problem ve Sorular

90'lı yılların başında Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı uyguladığı işgal politikaları Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'nın başlamasına neden olmuş ve yaklaşık 1 milyona yakın Azerbaycan Türk'ü kendi ülkesinde zorunlu göçmen konumunu alarak yerlerinden edilmiştir. Tüm mal varlıklarını kaybederek Azerbaycan'ın farklı bölgelerine doğru göç etmek zorunda kalan bu insanlar, göç ettikleri yerlerde bir sıra sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Savaşın üzerinden 28 yıl geçmesine rağmen göçmenler hala sosyal ve ekonomik alanda birçok zorluk yaşamaktadır. Çalışma problemini, Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası zorunlu göçe maruz kalan göçmenlerin karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Çalışma problemine yönelik olarak;

- Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ekonomik alanda ne tür sorunlarla karşılaşmışlardır?
- Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ne tür sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır?
- Zorunlu göçe maruz kalan bireyler devletin onlar için sunduğu imkanları yeterli buluyorlar mı?

sorularına cevap aranmıştır.

2.2. Amaç ve Önem

90'lı yılların başında başlayan savaş ve savaş sonucu göçmenlik 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında imzalanan ortak anlaşma ile sorunun sona erdirilmesi planlanmıştır. Çalışma 1992-2020 dönemi arasında zorunlu göçmen statüsünü almış Dağlık Karabağ göçmenlerinin sosyo-ekonomik sorunlarına odaklanmaktadır. Yapılan çalışmanın amacı; zorunlu göçe maruz kalan Azerbaycan Türklerinin göç ettikleri yeni bölgelerde yaşadıkları sosyo-ekonomik sorunları ve bu sorunlara yönelik devletin sunduğu imkanları tespit ederek değerlendirmektir.

Karadağ göçmenleri ile ilgili literatürde yer alan çalışmalarda göçmenlerin sorunlarına genel olarak değinilmiştir. Göçmenlerin yaşadığı sorunlar istatistiki veriler ve daha önce hazırlanan raporlardan derlenerek ortaya konmuştur. Verilerin dayandığı kaynaklarda ise nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Ancak Karadağ göçmenlerinin göç ettikleri ilk yıllarda, sonrasında ve günümüzde yaşadığı sorunların tespiti için sorunların bizzat yaşayan bireylerle görüşülmesi daha doğru verilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılması tercih edilmiştir. Böylece sorunu bizzat yaşayan göçmenler hem kendi ortamlarında gözlemlenmiş hem de görüşmeler ile yaşanan sorunlar ve beklentiler ortaya konmuştur. Bu noktada nitel araştırma yöntemleriyle yeni bir çalışmanın ortaya konulması çalışmaya özgünlük kazandırmakta ve ileriki çalışmalara zemin oluşturmaktadır.

2.3. Evren ve Örneklem

1991-1993 yılları arasında Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası zorunlu göçe maruz

kalan kişiler çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışma ile ilgili 1991-1993 yıllarında Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonucu göç etmek zorunda kalan bireylere ulaşmak zaman, maliyet ve Covid-19 Pandemisi açısından zor olduğu için araştırma ile ilgili uygun bir örneklem seçilmiştir. Bu nedenle araştırma örnekleme olarak evrenden daha küçük bir grup olacak şekilde Bakü'nün Binegedi İlçesi'nde bulunan zorunlu göçmenlerin yoğun olarak bir arada yaşadığı Ağasadık Geraybeyli Mahallesi seçilmiştir.

Araştırmada örneklem seçimi olarak amaçlı örneklem yöntemlerinden “Zincir (Kartopu) Örnekleme” yaklaşımı seçilmiştir. Zincir örnekleme yaklaşımı, çalışmanın problemi ile ilgili daha çok bilgiye sahip birey veya durumların ortaya çıkmasında etkilidir. Bu süreç basit bir “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir?” sorusuyla başlamaktadır. Çalışma ile ilgili süreç ilerledikçe veriler birer kartopu şeklinde büyümeye devam eder, belli bir süre geçtikten sonra belirli bulgular öne çıkmaya başlar ve en son olarak araştırmacının görüşme yapmak istediği kişi sayısı veya ilgilenmesi gereken durumların sayısı azalır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 122). Bu bağlamda çalışmaya 15 zorunlu göçmen katılım sağlamıştır.

2.4. Veri Toplama Aracı

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olan “görüşme tekniği” yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bir araştırma tekniği olan görüşme, araştırmacı ve katılımcı arasında kontrollü ve amaçlı bir şekilde ilerleyen sözel iletişim biçimidir.

Bu çalışmada uygulanan görüşme tekniği yaklaşımı, görüşme formu yaklaşımdır. Bahsi geçen görüşme tekniğinin temel özelliklerine uygun olacak şekilde daha önceden 13 soruluk soru formu oluşturulmuştur. Esas sorulara sadık kalınarak görüşme esnasında daha açıklayıcı cevaplar almak amacıyla ek sorular da sorulmuştur. Çalışma soruları genel olarak iki bölümden ibarettir. İlk bölümde zorunlu göçmenlerin demografik bilgileri, ikinci bölümde Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası zorunlu göçe maruz kalan bireylerin karşılaştıkları sosyo-ekonomik sorunlar ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu başlıklar altında barınma, beslenme, sağlık, eğitim, ekonomik yetersizlikler, eğitim gibi alanlar incelemeye alınan alt başlıklardır.

Karabağ göçmenleri ile görüşmeler yapılmadan önce görüşmeye dahil olabilecek katılımcılar tespit edilmiş, ön görüşme yapılarak görüşmeyi kabul edenlerle randevular oluşturulmuştur. Görüşmeler katılımcıların kendilerini rahat hissetmesi ve Covid-19 Pandemisi'nin kısıtlayıcı önlemleri dahilinde açık havada veya sosyal mesafe kullarına uygun olarak kendi evlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 15 Şubat-25 Şubat 2021 tarihleri arasında 20-30 dakika arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izni ile görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Alınan ses kayıtları Microsoft Office Word 2013 Programı aracılığı ile yazılı metinlere dönüştürülmüştür.

2.5. Model ve Desen

Araştırma, nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; gözlem,

görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde yansımaya yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Karataş, 2015: 63). Desen olarak ise nitel araştırma çalışmalarında sık kullanılan “durum çalışması” deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, sınırlı bir sistemin nasıl ilerlediği hakkında daha detaylı ve sistematik bilgi toplamak amacıyla daha çok veri toplanarak o sistemin derinlemesine incelenmesini içeren bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir (Subaşı ve Okumuş, 2017: 420). Yazılı hale getirilen görüşme metinleri içerik analizine tabi tutularak derinlemesine analiz edilmiştir.

Araştırma sonucu elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde, toplanan veriler daha derin bir işlem içerisine alınır ve betimsel yaklaşımla farkedilmeyen kavram ve temalar bu analiz tekniği sonucunda ortaya çıkarılabilir. Çalışma için gerekli 15 katılımcı ile görüşme yapılmış ve daha sonra yukarıda belirtildiği gibi gerekli kavramsallaştırma, kodlama ve temalaştırma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bütün bu işlemlerden sonra MAXQDA 20 analiz programı ile analiz gerçekleştirilmiştir.

3.BULGULAR

Bulgular bölümünde öncelikle araştırmaya katılanların demografik özellikleri ile ilgili verilere yer verilecektir. Ayrıca görüşmeler sonucunda zorunlu göçmenlerin karşılaştıkları sosyo-ekonomik sorunların analizi ve yorumları yapılacaktır.

3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

15 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 1’de katılımcıların büyük çoğunluğunun 50 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Bu kişilerin, 50 yaş ve üzeri olmalarındaki sebep ise 28 sene öncesindeki 1991-1993 yılı Birinci Dağlık Karabağ Savaşı’na tanıklık etmeleridir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyeti	Göç Ettiği Bölge	Eğitim Seviyesi	Gelir Durumu
K1	64	Kadın	Ağdam	Lisans	300 manat (1200 TL)
K2	66	Kadın	Ağdam	Lise	600 manat (2400 TL)
K3	59	Kadın	Cebrayil	Lise	300 manat (1200 TL)
K4	65	Erkek	Fuzuli	Lisans	350 manat (1400 TL)
K5	72	Kadın	Laçın	Lise	290 manat (1160 TL)
K6	60	Erkek	Fuzuli	Lise	450 manat (1800 TL)
K7	66	Kadın	Ağdam	Lisans	290 manat (1160 TL)
K8	56	Kadın	Kelbecer	Lise	290 manat (1160 TL)
K9	64	Erkek	Ağdam	Lise	350 manat (1400 TL)
K10	48	Erkek	Fuzuli	Lise	290 manat (1160 TL)

K11	55	Kadın	Ağdam	Lise	350 manat (1400 TL)
K12	55	Erkek	Ağdam	Lise	240 manat (1000 TL)
K13	66	Erkek	Ağdam	Lisans	300 manat (1200 TL)
K14	61	Kadın	Ağdam	Lise	300 manat (1200 TL)
K15	67	Erkek	Ağdam	Lise	350 manat (1400 TL)

Katılımcıların ortalama gelir düzeyleri 336 manat olarak görülmektedir. Katılımcıların %53'ü kadın, %47'sini ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcılar seçilirken herhangi bir bölge kriteri aranmamış ve karma bir şekilde seçilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun lise mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Gelir Kaynakları, Barınma Şekli ve Hanehalkı Verileri

Katılımcı	Gelir Kaynağı	Barınma Şekli	Hanehalkı
K1	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	6 Kişi
K2	Aylık maaş ve devlet desteği	Kendi evi	4 Kişi
K3	Aylık maaş ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	Tek kişi
K4	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	2 Kişi
K5	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	Tek kişi
K6	Aylık maaş ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	4 Kişi
K7	Emekli maaşı ve devlet desteği	Kendi evi	7 Kişi
K8	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	Tek kişi
K9	Yakınların ve devletin desteği	Geçici sığınma evleri	10 Kişi
K10	Aylık maaş ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	3 Kişi
K11	Aylık maaş ve devlet desteği	Kendi evi	2 Kişi
K12	Devlet desteği	Geçici sığınma evleri	4 Kişi
K13	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	3 Kişi
K14	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	7 Kişi
K15	Emekli maaşı ve devlet desteği	Geçici sığınma evleri	3 Kişi

Tablo 2'de her bir katılımcının devlet desteği aldığı görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu geçici sığınma evlerinde barınırken, sadece üç katılımcı kendi evinde yaşamaktadır. Tabloya göre katılımcılar yaşadıkları yerlerde kalabalık hanehalkına sahip olmaktadır.

3.2. Zorunlu Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-ekonomik Sorunları ile İlgili Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde MAXQDA 2020 Analytics programı aracılığıyla “Kod Matrisi Tarayıcı” sekmesi kullanılarak oluşturulan tema ve alt kodlar yer almaktadır. Belirlenen temalar, kodlar ve bu kodların frekans aralıkları Şekil 2'de sıralanmıştır. Şekilde “Devletin Sunduğu Hizmetlerin Yeterliliği”, “Zorunlu Göçün Sosyal Etkileri”,

“Zorunlu göçün Ekonomik Etkileri” gibi temalar yer almıştır. Temalar ve kodlamalar şeklin sol tarafında, frekans sıklıkları ise sağ tarafta yer almaktadır. Toplamda kod frekans sayısı ise 459 olarak belirtilmektedir.

Şekil 2. Belirlenen Temalar ve Kodlar

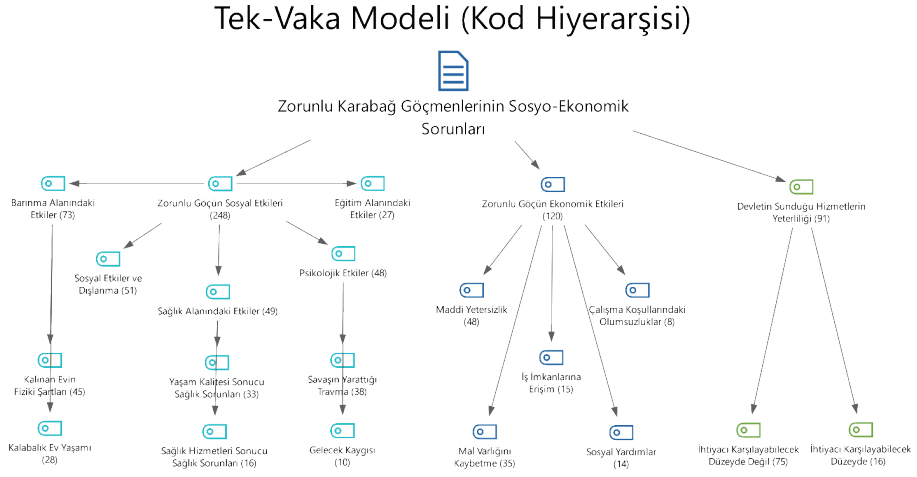
Kod Sistemi	Mülakatlar-Tek Dosya	TOPLAM
Devletin Sunduğu Hizmetlerin Yeterliliği		0
İhtiyacı Karşılatabilecek Düzeyde Değil	75	75
İhtiyacı Karşılatabilecek Düzeyde	16	16
Zorunlu Göçün Sosyal Etkileri		0
Eğitim Alanındaki Etkiler	27	27
Sağlık Alanındaki Etkiler		0
Yaşam Kalitesi Sonucu Sağlık Sorunları	33	33
Sağlık Hizmetleri Sonucu Sağlık Sorunları	16	16
Barınma Alanındaki Etkiler		0
Kalabalık Ev Yaşamı	28	28
Kalınan Evin Fiziki Şartları	45	45
Psikolojik Etkiler		0
Gelecek Kaygısı	10	10
Savaşın Yarattığı Travma	38	38
Sosyal Etkiler ve Dışlanma	51	51
Zorunlu Göçün Ekonomik Etkileri		0
Maddi Yetersizlik	48	48
Mal Varlığını Kaybetme	35	35
Çalışma Koşullarındaki Olumsuzluklar	8	8
Sosyal Yardımlar	14	14
İş İmkanlarına Erişim	15	15
TOPLAM	459	459

Şekil 2’de en fazla kodlamanın olduğu kısım “Devletin Sunduğu Hizmetlerin Yeterliliği” tema başlığıdır. Bu tema altında katılımcıların büyük çoğunluğu “İhtiyacı Karşılatabilecek Düzeyde Değil” alt koduna 75 kere değinmiştir. Kodlamaların çok olduğu diğer bir kısım ise “Zorunlu Göçün Ekonomik Etkileri” teması altında yer almaktadır. Katılımcılar 48 kez “Maddi Yetersizlik”, 35 kez “Mal Varlığını Kaybetme”, 15 kez “İş İmkanlarına Erişim”, 14 kez “Sosyal Yardımlar”, 8 kez ise “Çalışma Koşullarındaki Olumsuzluklar” alt kodlarına vurgu yapmıştır. Katılımcıların bu alt kodlara değinmelerinin nedeni zorunlu göçün ekonomik etkileri konusunda daha fazla sorun yaşamalarıdır. Son olarak “Zorunlu Göçün Sosyal Etkileri” teması altında katılımcıların 51 kere “Sosyal Etkiler ve Dışlanma”, 45 kere “Kalınan Evin Fiziki Şartları”, 38 kere “Savaşın Yarattığı Travma”, 33 kere “Yaşam Kalitesi Sonucu Sağlık Sorunları”, 28 kere “Kalabalık Ev Yaşamı”, 10 kere ise “Gelecek Kaygısı” gibi alt kodlarına vurgu

yapmıştır. Katılımcıların bu alt kodlara yoğunlaşmalarının sebebi göçün sosyal etkileri ile ilgili sorunlar yaşamalarıdır.

Araştırmada MAXQDA Programının MAXMAPS sekmesi içerisinde “Tek Vaka Modeli” kullanılarak katılımcıların sosyo-ekonomik sorunlarına yönelik algıları modellenmiştir.

Şekil 3: Zorunlu Karabağ Göçmenlerinin Barınma-Sosyal- Eğitim Sorunları Açısından Tek-Vaka Modeli

Şekil 3’de analiz sonuçlarında katılımcıların en çok zorunlu göçün sosyal etkileri alanında sorunları olduğu belirtilmiştir.

Zorunlu göçün sosyal etkileri; altında katılımcılara yöneltilen “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ne tür sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır?” sorusuna aşağıdaki cevaplarla karşılık verilmiştir.

Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası göç etmek zorunda kalan göçmenler, daha önce tanıdıkları Azerbaycan’ın farklı yerlerinde hayatlarına devam etmişlerdir. Yaşadıkları yeni yerleşim yerlerinde birçok sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır. Zorunlu göçmenlerin, en sık yaşadıkları sorun ise barınmadır. Barınma başlığı altında karşılaştıkları en büyük sorunlar; evin fiziki şartlarının kötülüğü ve kalabalık ev yaşamıdır. Bu bağlamda yöneltilen sorulara katılımcılar farklı şekillerde yanıtlamışlardır:

Odanın dört bir yanı sırf beton. Orada insan 1-2 ay yaşarsa soğuktan ve nenden böbrekleri veya herhangi bir yerinde sorunlar olurdu. Ama biz yaşamaya devam ettik. K1

Yaşadığım daire giriş kat olduğu için aşırı rutubet var. Dolabın Kapısını açık bırakmazsam elbiselerim küfleniyor. Kış aylarında daha çok sıkıntı yaşıyo-

rum. Ev soğuk olduğundan bazen evdeyken mont giyip oturduğum günler bile oluyor. K3

İlk dönemlerde çok kötü yaşam şartlarında yaşadık. Yaşadığımız bu ev harabeydi, ortak kullanım alanı olan mutfak ve banyo kötü durumda, ev için gerekli eşyalar yok, temiz su bulamama vb. gibi birçok sorunla karşılaştık. K4

İlk geldiğimizde elektrik yoktu, temiz içme suyumuz yoktu. Mahallenin ortak çeşmesinden su dolduruyorduk. Doğalgaz da hiç yoktu ve hala da yok. K13

Katılımcılardan elde edilen örnekler doğrultusunda, zorunlu göçmenlerin barınma alanında büyük sıkıntılar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Yaşadıkları evin fiziki şartları elverişli olmaması zorunlu göçmenleri özellikle çeşitli sağlık problemleri ile karşı karşıya bırakarak zorlamıştır. Göçmenlerin, barınma alanında karşılaştıkları bir diğer sorun ise yaşadıkları evlerde gerekli eşyaların olmamasıdır.

Katılımcıların, zorunlu göçmenlerin sosyal etkieri başlığı altında en çok vurgu yaptığı bir diğer sorun ise göç ettikleri yeni yerlerde yerli halk tarafından dışlanmaları durumudur. Konuyla ilgili olarak katılımcılar aşağıdaki cevapları vermiştir:

Kızım daha küçüktü. Tahminen 7 yaşlarındaydı. Bakü'ye ilk geldiğimiz yıllarda ve kızım çocuklarla oynamak için dışarıya çıkmıştı. Üzerinden beş dakika geçmeden eve geldi ve bana ilk sorusu bu oldu: "Anne göçmen ne demek?". Sen nereden duydun bu lafı sorduğumda ise "dışarıda arkadaşlar bana göçmen deyip alay ediyorlar" cevabını verdi. K2

Bakü'ye yeni gelmiştik ve hiç kimseyi tanımıyoruz bile. Yerli insanlar sanki bizi bir sığıntı gibi görüyorlardı. İlk geldiğimizde insanlar tarafından çok dışlandık. Bizi gören herkes "siz topraklarınızı bırakıp korkunuzdan kaçıp Bakü'ye gelmişsiniz, bir sığıntı gibi yaşamaktansa orada kalıp savaşıyorsunuz" gibi ifadeler kullanıyorlardı. K4

Şimdi eskisi gibi olmasa da ama yine de bazı yerlerde dışlandığımızı görüyoruz. Örneğin oğlum şimdi bu durumları yaşamaktadır. Okulda arkadaşlarıyla sohbet ederken nerelisin sorduklarında Karabağlıyım dediği zaman: "Zorunlu göçmensin yani" diye cevap veriyorlar. Eskisi gibi olmasa da ama günümüzde yine ayrımcılık söz konusudur. K12

Veriler sonucu göçmenlerin, göç ettikleri yeni toplumda yerli halk tarafından dışlandıkları gerçeği ortaya çıkmıştır. Göçmenler sadece ilk dönemlerde dışlanmaya maruz kalmamışlar, günümüzde halen dışlanma ile karşılaşmaktadırlar. Toplum tarafından dışlanma durumu, yetişkin insanlarla kıyaslandığında çocukları psikolojik olarak daha çok etkilemiştir. Zamanla göçmenler ile yerli insanlar arasında kurulan hemşehrilik ilişkileri dışlanmayı azaltmıştır.

Birçok alanda olduğu gibi göçmenler sağlık alanında da birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Görüşme sürecinde katılımcılara göç sonrası savaşa bağlı sağlık

sorunlarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların cevapları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

Ayrıca kaldığımız evde rutubet var. K1

Savaş, savaş sonucu göç etmemiz ve içinde bulunduğumuz zor durum sağlığınıza fiziksel ve ruhsal sorunlar yarattı. K2

Devlet, bizlerden ilk dönemlerde sağlık hizmetleri için herhangi bir ücret talep etmiyordu. Fakat şimdi öyle değil. Sadece yaşadığımız bölgede yer alan sağlık ocağında sağlık hizmetleri ücretsizdir. Ama oradakiler bile belli bir para karşılığında muayene ediyor. Yani para vermezsek doğru düzgün bakmazlar. Devletin bu yönde yaptığı çalışmaları daha göremedik. K6

Evimizde rutubet var ve ailede herkesin bu sebepten dolayı ciğerleri hasta. K10

Torunlarımın sık sık hastalanmalarının sebebi de düzgün bir şekilde beslenmemeleridir. Ayda sadece 1 kilo et almaya gücümüz yetiyor. İyi bir şekilde beslenmemelerinden dolayı çok çabuk hastalanıyorlar. K11

Savaş başladığı dönemlerde insanlar artık evde oturamaz, uyuyamaz oldular. Bu yüzden sürekli dışarıda kalıyorlardı veya arabası olanlar arabalarında, çadırlarda geceliyorlardı. Bir çadır ne kadar sıcak olabilir ki. Onun sonuçlarıdır ki biz hala böbreklerimizde oluşan hastalıklarla yaşıyoruz. K13

Katılımcılar, göç sonrası kaldıkları evin fiziki şartlarının kötü olması nedeniyle göçmenler sağlık sorunları yaşamıştır. Özellikle evin harabe oluşu ve evlerdeki rutubet, göçmenlerde ciddi sağlık sorunlarına neden olmuştur. Bazı katılımcıların açıklamalarına göre; ekonomik durumların kötü olması ve yetersiz beslenme de ciddi sağlık sorunları oluşturmaktadır.

Zorunlu göçün ekonomik etkileri; savaş nedeniyle zorunlu iç göçe maruz kalan göçmenler sadece sosyal alanlarda değil ekonomik alanlarda da bir hayli zorlanmıştır. Bu bağlamda katılımcılar, ekonomik alanda karşılaşılan sorunlarla ilgili yönetilen “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler, göç sonrası ekonomik alanda ne tür sorunlarla karşılaşmışlardır?” sorusuna aşağıdaki şekilde açıklamışlardır.

İlk geldiğimizde en çok karşılaştığımız sorunların başı ekonomik sorunlar ve maddi yetersizlikti. Mesela 3 torunum var ve elimdeki çok az parayla hangi birine yiyecek, içecek alayım, hangisinin özel ihtiyaçlarını karşılayayım. Küçük torunum daha bebek ve günümüzde bebeklerin özel ihtiyaçları çok pahalı. K1

Göçten önce maddi durumumuz çok iyiydi. K2

Savaştan sonra çok büyük ekonomik sorunlar yaşadık. Eğitim, sağlık ve birçok alandaki hizmetlere ulaşamamızdaki sebep ekonomik sorunlarımız-

di diyebilirim. Şimdi aldığım 300 manat (1200 TL) maaş aylık yeme, içme masrafıma yetmiyor. Sağlıklı bir şekilde beslenemiyorum. İşsiz topluma biz de eklendik ve iş bulma konusunda çok büyük sıkıntılar yaşadık. Genellikle vasıfsız işlerde çalışıyorum. K3

Yerli insanlar bile iş bulma konusunda zorlanırken bizler için bu durum daha da zorlaştı. K4

Şimdi kazandığım gelir ailemin ihtiyaçlarına zar zor yetmektedir. Bir ayda sadece 2 kilo et almaya gücüm yetiyor. Ki bazen onu bile alamıyoruz. K6

Bizim aileye giren para ikinci dereceli masraflara yetmiyor. Çocuklarımızı okutmaya çalışırsak aç kalmak zorundayız. K7

Katılımcılar ekonomik sıkıntılardan dolayı yetersiz beslenme, eğitim, sağlık gibi alanlarda da ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bazı göçmen katılımcıların açıklamasına göre maddi durumun iyi olmaması ve kendi ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamaması bireyin, ailesi karşısında mahcup duruma düşmesi ile sonuçlanmaktadır.

Zorunlu göç sonrası ekonomik alanda karşılaşılan en büyük sorunlardan biri de işsizlik ve yoksulluk durumudur. Bazı katılımcıların istihdam konusunda büyük sorunlarla karşılaştıklarını ve ilk buldukları işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda iş bulamayan göçmenlerin genellikle vasıfsız işlerde çalıştığı gerçeği ortaya çıkmıştır.

Savaş nedeniyle zorunlu göçmen konumunu alan bireyler, devlet tarafından bir dizi yardım almaktadır. Fakat devletin göçmenler için yarattığı bu imkanlar yetersiz bulunmuştur. Bu yönde katılımcılara bir sıra sorular yöneltilmiş ve bu kişilerin verdikleri cevaplar şu şekildedir:

Devletin, bizlere yaptığı en büyük destek, 3-4 yıldan bir evleri tamir etmeleridir. Bütün bunlara rağmen halen kötü koşullarda yaşamaktayız. K1

Devlet tarafından verilen maddi yardımla aylık asgari gıda ihtiyaçlarımızı bile karşılayamıyoruz. K2

Eğer çalışmazsam ve sadece devletin verdiği sosyal yardımla yaşamaya çalışırsam geçinmek imkansızdır. Yani kısacası verilen sosyal yardım ödenekleri yeterli miktarda değildir. K3

Fakat bir diğer durum ise şöyle ki 28 senedir zorunlu göçmen konumundayız ve buna rağmen henüz bizim aileyle ilgilenen yok. Yetkili kurumlara ve sorumlu kişilere gittiğimizde ise bize sadece: “Devlet tarafından verilen evler, zorunlu göçmenlere sırayla dağıtılmaktadır” deyip geçiştiriyorlar. Benim her 2 evladımın ailesi var. Her ikisi de sığınmacı evinde aileleri ile birlikte kalıyor. Biz 3 aile 28 senedir zorunlu göçmeniz ve en azından 2 odalı bir ev benim hakkımdır diye düşünüyorum. K4

Bunun yanı sıra devlet, ilk geldiğimizde gıda yardımları da yapmaktaydı.

Mesela, ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan zorunlu göçmenlere devlet, aylık erzak kartları dağıtıyordu. Bu erzak kartları sayesinde her ay yeterli miktarda ekmek, et, tavuk, makarna vb. birçok erzak alabiliyorduk. Şimdi o gıda yardımları da kesildi ve sadece 60 manat sosyal yardım almaktayım. K5

Covid-19 salgını sürecinde bile yeterli bir yardım etmediler. K9

Veriler doğrultusunda, katılımcıların çoğu, devlet tarafından zorunlu göçmenlere yapılan yardımları yetersiz bulmuştur. Devlet tarafından göçmenlere yapılan yetersiz yardımların, daha çok barınma ve bunun yanı sıra beslenme, eğitim, sağlık ve ekonomi alanında olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların, özellikle barınma konusunda büyük sorunlarla karşılaştıkları gerçeği ortaya çıkmıştır. K4 numaralı katılımcı, devlet tarafından 28 sene önce geçici sığınma evine yerleştirildiğini, fakat hala orada yaşadığını belirtmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilere göre devlet, savaş sonrası göçün ilk dönemlerinde zorunlu göçmenler ile yakından ilgilenmiş ve ihtiyaçlarını gidermiştir. Devlet, barınma ve beslenme konusunda ciddi çalışmalar ileri sürmüştür. Fakat göçmenlere gösterilen bu ilginin sadece göçün ilk dönemlerinde yapılmış olduğu ve daha sonra yapılan yardımların aksadığı görülmüştür.

4.TARTIŞMA

1991 yılında başlayan Birinci Dağlık Karabağ Savaşı bir milyona yakın Azerbaycan Türkü'nün kendi topraklarında zorunlu göçmen statüsü alması ile sonuçlanmıştır. Başta başkent Bakü olmakla birlikte Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerine doğru göç eden zorunlu göçmenler, yeni yerleşim yerlerinde birtakım sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Literatürde göçmenlerin sosyo-ekonomik sorunları ile ilgili çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılmış çalışmalar genellikle; zorunlu göçmenlerin, sosyal refah düzeylerinin artırılmasına yönelik devletin yaptığı çalışmalardan elde edilen verilerle derlenmiştir. Literatürde göçmenlerin sosyo-ekonomik sorunları ağırlıklı olarak nicel veri analizi ile elde edilen mevcut istatistikler ve raporlar üzerinden (Aliyev ve Hüseyinov (2011), Oğan (2010), Özkul ve Vermez (2009) ve Yeşilot (2006)) değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise zorunlu göçü ve sonrasındaki sıkıntıları yaşayan göçmenlerle bizzat görüşülmüş ve nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışma bu yönü ile literatürdeki çalışmalardan farklı bir katkı sağlamaktadır. Ancak çalışmanın zaman, maliyet ve Covid-19 Pandemisi sebepleri ile durum çalışması deseni seçilerek yalnızca Bakü'de yaşayan 15 katılımcı ile sınırlandırılması eksik yönlerindedir. Ayrıca 2020 yılında yaşanan savaş sonrası Azerbaycan'ın bölgede yeniden egemenlik sağlaması ve göçmenlerin beklentileri ile ilgili bulgular durum çalışması deseninin seçilmesi sebebi ile görüşmelere dahil edilememiştir. Göçmenlerin sayısının artırılarak, devlet yetkililerinin dahil edildiği nitel ve nicel araştırma yöntemlerini kapsayan karma bir çalışma hem sorunların tespiti hem de yeni politikaların belirlenmesi açısından daha iyi olacaktır. Bu çalışma göçmenlerin gelecek beklentilerinin de ortaya konması şeklinde tasarlanarak genişletilebilir.

Araştırmada, “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ne tür sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır?”, “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ekonomik alanda ne tür sorunlarla karşılaşmışlardır?”, “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası devletin sunduğu hizmetleri yeterli buluyorlar mı?” sorularına cevap aranmıştır.

Katılımcıların sosyal alanda en fazla karşılaştığı sorunların içerisinde barınma, beslenme, sosyal dışlanma, eğitim, sağlık ve psikolojik sorunlar gelmektedir. Bu noktada zorunlu göçmenlerin, barınma alanında karşılaştığı sorunlar; 28 senedir geçici sığınma evinde yaşamaları, evin küçük olması, gerekli eşyaların olmaması, evin yaşam standartlarına uygun olmaması, yaşanılan evin sağlık sorunu oluşturması şeklinde sıralanmaktadır. Bütün bu etkenler, göçmenlerin barınma alanında ciddi sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Bunun yanı sıra eğitim, sağlık ve birçok alanda da sorunlarla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların cevapları doğrultusunda “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ne tür sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır?” sorusuna zorunlu göçmenlerin, sosyal alanda birçok sorunla karşılaştığı cevabı alınmış ve araştırma sorusu doğrulanmıştır.

Araştırma sonucunda savaş sonrası zorunlu göçmenlerin büyük bir kısmının tüm mal varlıklarını kaybederek göç ettikleri ve bu nedenle ekonomik anlamda çok zorlandıkları tespit edilmiştir. Göçün ilk yıllarında buldukları ilk işe giren ve vasıfsız işgücünün bir parçası olan göçmenlerin çok az bir kısmı vasıflı işgücü olarak çalışmaktadır. Ayrıca ekonomik sorunlar sebebi ile eğitimlerini yarıda bırakarak genç yaşta çalışma hayatına atılan bireyler de bulunmaktadır. Katılımcılardan elde edilen cevaplar doğrultusunda “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası ekonomik alanda ne tür sorunlarla karşılaşmışlardır?” araştırma sorusu doğrulanmıştır.

Araştırma sonucu katılımcıların büyük çoğunluğunun, devletin sunduğu hizmetleri yeterli bulmadıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle barınma, beslenme ve ekonomik alanlarda yapılan yardımların yetersiz olduğu görülmüştür. Katılımcılardan elde edilen verilere göre; devletin, zorunlu göçmenler için yaptığı maddi yardımların sadece kısa süreli yeterli olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra zorunlu göçmenlerin hala 28 senedir geçici sığınma evlerinde yaşamaları, devletin barınma alanında da yeterli hizmetleri sunmadığını göstermektedir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda “Zorunlu göçe maruz kalan bireyler göç sonrası devletin sunduğu hizmetleri yeterli buluyorlar mı?” sorusu araştırma sorusu doğrulanmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Dağlık Karabağ Türklerinin yirmi sekiz yıldır devam eden göçmenlik durumu, bireylerin sosyal ve ekonomik alanda birçok sorunla karşılaşmalarına neden olmuştur. Tüm mal varlıklarını kaybeden göçmenler hayata sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır. Zorunlu göçmenlerin en sık yaşadığı sorunların içerisinde barınma, beslenme ve ekonomik sorunlar gelmektedir. Göçmenler kendi ülkelerinde yabancı gibi algılanmaları ve kendi ülkesinin vatandaşları tarafından dışlanmaya maruz kalmaları sebebi ile de toplumsal sorunlar yaşamışlardır. Göçmenler onca yıl geçmesine rağmen

araştırmanın yapıldığı mahallede tek odalı, mutfaksız ve ortak banyo ve tuvaletli evlerde yaşamlarına devam etmektedirler. Barınma sorunları beraberinde sağlıksız bir yaşam ve sağlık sorunlarını da ortaya çıkartmaktadır.

Karabağ Bölgesi'nde göç etmeden önce kendilerine ait malları, mülkleri olan bu insanlar bölgenin işgali ile zorunlu göçmen konumuna düşerek ekonomik açıdan zorluklar yaşamışlardır. Ülkelerinde vasıfsız işçi olarak çalışma hayatının bir parçası olmuşlardır. Ancak 2020 yılında bölgenin yeniden Azerbaycan topraklarına katılması bu göçmenler için de eski yaşamlarına geri dönme konusunda bir umut olmuştur.

Azerbaycan ve Ermenistan arasında 2020 yılının Eylül ayında başlayıp Kasım 2020'de biten savaş sonrasında bir ateşkes imzalanmıştır. Antlaşma gereği Dağlık Karabağ'ın büyük bir kısmı yeniden Azerbaycan Devleti'nin egemenliğine geçmiştir. Savaş sonrası devlet zorunlu göçmenlerin, tersine göçünü planlamaya başlamış ve bölgenin yeniden kalkındırılması ve ekonominin canlandırılması amacıyla yeni yerleşim alanları ve ekonomik faaliyetler sağlanması için 04.01.2021 tarihinde "Karabağ Kalkındırma Fonu Kararnamesi" çıkartmıştır. Bölgenin kalkındırılması ve tarımsal alanların yeniden işlevsel hale getirilmesi ile geriye göç edilmesi planlanabilir ve göçmen konumundaki kişiler yeniden eski mal ve mülklerine kavuşarak kendi topraklarında yaşamaya devam edebilir.

Karabağ Bölgesi'nin yeniden yapılandırılmasında "smart city", "smart village", bir başka ifade ile "akıllı şehir", "akıllı kasaba" konseptinin uygulanması ve böylece turizm sektörünün de canlandırılması amaçlanmaktadır. Şuşa şehri pilot şehir olması, şehirde elektronik bilgi panolarının, robot rehberlerin, akıllı ulaşım sistemlerinin kurulması amaçlanmaktadır. Karabağ Bölgesi'ne göçün teşvik edilmesi devletin tersine göç sürecinde göçmenlere destek programlarını geliştirmesi kendi ülkelerinde dışlanan ve mülteci konumuna düşen göçmenlerin normal hayatlarına geri dönebilmeleri için gereklidir.

SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF FIRST NAGORNO-KARABAKH WAR MIGRANTS: CASE OF BAKU BINEGEDI DISTRICT

1. INTRODUCTION

Nearly one million Azerbaijani Turks living in the Nagorno-Karabakh region, which Armenia occupied after the First Nagorno-Karabakh War between Azerbaijan and Armenia between 1991-1993, were subjected to forced migration. After the war, people living in the occupied region lost all their assets and migrated to various regions of Azerbaijan. The socio-economic problems experienced by immigrants due to forced internal migration due to political reasons constitute the problem of the study.

Nagorno-Karabakh and the problem of forced immigrants have been of great importance for Azerbaijan both socially and politically since 1990. This study aims to evaluate and identify the problems faced by nearly 1 million forced immigrants who were subjected to forced migration as a result of the First Nagorno-Karabakh War in social, economic, and social areas. In addition, since there are few studies on this subject in the literature, it will contribute to the literature.

2. METHODOLOGY

Forced migrants who settled in Baku after being subjected to forced migration after the First Nagorno-Karabakh War, which took place in 1991-1993, were included in the scope of the research. The reason for this is that immigrants are mainly concentrated in and around Baku. The research was carried out with qualitative research methods. The case study design was chosen as the research design. This method provides access to data in a systematic way and is based on interpreting the results.

The data were obtained by interview technique. Before the interviews were conducted, an interview form consisting of 13 questions was prepared. However, additional questions were asked during the interviews in order to get explanatory answers. The interviews were selected from 15 forced immigrants living in Agasadık Geraybeyli District of Binegedi District of Baku due to the First Nagorno-Karabakh War between 1991-1993. Since it is difficult to reach all immigrants due to time, cost, and the COVID-19 Pandemic, it was found appropriate to select a sample group among the immigrants, and the interviews were held between February 15 and February 25, 2021, for approximately 20-30 minutes. Audio recordings taken with the permission of the interviewees were converted into written text using the Microsoft Office Word 2013 program.

After the research data were written down, they were analyzed by content analysis technique. Thus, it was ensured that the obtained data were interpreted more profoundly

and that the concepts and themes that were not noticed with the sections taken from the interviews were determined. After the necessary concepts, themes and coding were done, the interviews were analyzed with the MAXQDA 20 analysis program.

In the analyzes, the demographic characteristics of the 15 participants—age, gender, education, region of migration, source of income, type of housing, and household—are indicated. With the MAXQDA 20 Program, the “Single Case Model” analysis was made, and socio-economic problems and the state’s policies towards immigrants were analyzed.

3.RESULTS

While evaluating the research findings, interviews were evaluated within the scope of the themes of “Adequacy of Services Provided by the State,” “Social Effects of Forced Migration” and “Economic Effects of Forced Migration.” Under these themes, the most emphasis was placed on the sub-code that the aid provided by the state was not at a level to meet the needs. The participants stated that the state aids were not sufficient and that although the aid was provided regularly in the first years of migration, it decreased over the years. In the social effects of forced migration, problems related to housing came to the fore. Immigrants mentioned the physical inadequacies of the places where they live and stated that they had health problems because of this. One of the health problems experienced was the trauma suffered due to the war. Immigrant Azerbaijanis also stated that they were exposed to exclusion as citizens of another country, despite being forced to migrate in their own country. The financial inadequacies experienced in the economic effects of forced migration have been the most emphasized subcode in economic terms. Immigrants who left their goods and savings in the lands they migrated from stated that they had difficulties because of this and started to work in the first job they found. Generally, the first immigrants stated that they worked in unskilled jobs. It was also emphasized that many young people could not complete their education to work and left their education unfinished because they could not afford their education expenses.

4.DISCUSSION

In this study, the socio-economic problems experienced by the Azerbaijani Turks, who were forced to migrate in their own country due to the First Nagorno-Karabash War between 1991-1993, were investigated. There are not many studies on the socio-economic problems of immigrants in the literature. In the literature, socio-economic problems of immigrants have been evaluated mainly through the available statistics and reports obtained as a result of quantitative data analysis (Aliyev and Hüseyinov (2011), Oğan (2010), Özkul and Vermez (2009) and Yeşilot (2006)). In this study, the immigrants who experienced the forced migration and the problems after it were personally interviewed, and the qualitative method was used. With this aspect, the study provides a different contribution from the studies in the literature. However,

it is one of the study's shortcomings: it was limited to 15 participants living in Baku by choosing a case study design due to time, cost, and COVID-19 Pandemic reasons. By increasing the number of immigrants, a mixed study including qualitative and quantitative methods involving state officials would be better in terms of both identifying problems and determining new policies.

In line with the aims of the study, answers to the “What kind of social problems did the individuals who were subjected to forced migration face after migration?”, “What kind of problems did the individuals who were subjected to forced migration face in the economic field after migration?”, “Do the individuals who were subjected to forced migration find the services provided by the state after migration sufficient?” questions were sought.

It has been determined that forced immigrants face social housing, nutrition, social exclusion, education, health, and psychological problems. It has been observed that some of the immigrants still live in temporary shelters with inadequate physical conditions and poor health and are excluded by the citizens of their own country. In line with the participants' answers, the question of “What kind of social problems did the individuals who were subjected to forced migration face after migration?” was confirmed.

Many displaced people have become part of the unskilled labor force by entering the first job they find, and the number of skilled workers among them is small. One of the most important reasons for this is the inability of migrant children to meet the expenses or to join the working life by leaving their education in order to earn income for the family. In line with the participants' answers, the question of “What kind of economic problems did the individuals who were subjected to forced migration face after migration?” was confirmed.

Immigrants stated that they found the state's housing, nutrition, and economic aid insufficient. They stated that while they received more aid in the first years, the services and aids of the state decreased over the years and were not sufficient to meet their needs. In this context, it can be said that the state has ignored the grievances of immigrants over time. According to the participants' answers, the question of “Do individuals who have been subjected to forced migration find the services provided by the state after migration sufficient?” was confirmed.

CONCLUSION

The immigration situation, which has been going on for 28 years, has caused individuals to encounter many problems in the social and economic field. Immigrants who lost all their assets had to start life from scratch. They have faced and are facing many problems, including both social and economic fields. Housing, nutrition and economic problems are among the most common problems faced by forced migrants.

Another war between Azerbaijan and Armenia started in September 2020 and ended

with the ceasefire signed in November 2020. According to the treaty, a large part of Nagorno-Karabakh was again under the sovereignty of the Azerbaijan State. After the war, the state started to plan the reverse migration of forced migrants and issued the “Karabakh Development Fund Decree” on 04.01.2021 to provide new settlements and economic activities in order to re-develop the region and revive the economy. With the region’s development and the re-functionalization of agricultural areas, migration can be planned, and immigrants can regain their old properties and continue to live in their own lands.

KAYNAKÇA

- Acer, Y., ve Kaya, İ. (2010). Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma. D. Aydemir (Dü.) içinde, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Birinci Baskı, s. 219-236. Uşak Yayınları: Ankara.
- Acer, Y., Kaya, İ. ve Gümüş, M. (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, USAK Yayınları: Ankara.
- Aliyeva, Y., ve Hüseyinov, T. (2011). *İyirmi İl Məcburi Köçkün mü Olar? Azərbaycanca Məcburi Köçkünlər Və Yerli Əhalinin Ehtiyaclarının Məcburi Köçkünlük Probleminə Olan Münasibətin Müqayisəli Təhlili*. Brukinqs İnstitutu və London İqtisadiyyat İnstitutu. Bakü.
- Aras, O. (2010). Azərbaycan Ekonomisine Etkileri Bakımından Karabağ Sorunu. Mənbə: R. Yılmaz, *Qarabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz Şərq-Qərb Nəşriyyatı*, Bakü. 257-293.
- Aydın, C. (2017). Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Analiz, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 305-316.
- Azərbaycan Respublikası Kaçkınlığın və Zorunlu Göçmenlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi (2019) Kaçkınlığın və Zorunlu Göçmenlərin Yaşam Koşullarının İyiləştirilməsi və İstihdamlarının Artırılması Üzrə Dövlət Programı. Erişim: 04.06.2020. <http://idp.gov.az/az/activity/2/parent/25>.
- Azərbaycan Respublikası Kaçkınlığın və Məcburi Göçmenlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi (2019) Kaçkınlığın və Zorunlu Göçmenlərin Yaşam Koşullarının İyiləştirilməsi və İstihdamın Artırılması üzrə Dövlət Programı. Erişim: 04.06.2020. <http://idp.gov.az/az/content/1/parent/1>.
- Bimay, M. (2019). *Göçün Kentleşme Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Etkileri: Batman Örneği*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çalışkan, E. (2013). *Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri-Yetkileri ve Yargısal Denetim*. T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- David T. Graham, D.T. (2000). *The People Paradox: Human Movements and Human*

- Security In A Globalising World. *Migration, Globalisation and Human Security*, Ed: David T. Graham ve Nana K. Poku, USA: Taylor and Francis Group, Routledge.
- Eğrifesoğlu, H. (2019). *Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan'da Göçmenlere Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ekici, Y. (2017). Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(1); 63-77.
- Gönülaçan, A. (2016). İç Göç Üzerine Sözlü Tarih Çalışması. *Göç ve Kültür Sempozyum Bildiriler Kitabı1*, Amasya Üniversitesi, Kibatek Yayınları, Ankara. 309-405.
- İmanquliyev, B. (2021, 02 11). Karabağ Savaş Meydanından İnşaat Meydanına Çevrilmekte. Azerbaycan Resmi Devlet Gazetesi, Erişim:18.03.2021, <http://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/qarabag-savas-meydanından-tikinti-meydancasına-cevrilir-1612989731>.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2581-2615.
- IOM. (2009, 02 21). *Glossary on Migration, International Migration Law Series*. Erişim: 14.02.2021, <https://www.iom.int/key-migration-terms#Immigrant>.
- Kamal, R. (2017, Ocak 25). *Azerbaycan Resmi Devlet Gazetesi*. Erişim: 08.06.2020, Zorunlu Göçmenler Devlet İmtiyazlarını Daha Etkin Kullanma Fırsatı Kazandılar: <http://www.azerbaijan-news.az/view-114489/mecburi-kockunler-dovletin-guzes-tinden-daha-semereli-istifade-etmek-imbani-qazandilar>.
- Karataş, Z. (2015, Ocak). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Memmedov, R., Süleymanlı, S., ve Abbasov, H. (2016). Azerbaycanlı Kaçkın ve Mecburi Köçkünlerin Problemleri Beynelhalk Teşkilatlar Müstevisinde. Seda Neşriyat. Baku.
- Ogan, S. (2003, Bahar). Ermenistan'ın Tehcir Politikası ve Neticesi: Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu. *Ermeni Araştırmaları*, (9), <http://www.eraren.org/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=69>.
- Oğan, S. (2010). Yüzyılın Dramı... Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu. Erişim: 10.02.2021, <http://turksam.org/yuzuilin-drami-azerbaycan-da-gocmen-kackin-sorunu>.
- Özkul, O., ve Vermez, H. (2009). Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı* (51), 139-170.
- Özyılmaz, E. V. (2013). Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 191-208.

- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23 (3), 256-266.
- Subaşı, M., ve Okumuş, K. (2017, Haziran). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 419-426.
- Tamer, M., ve Birvural, A. (2018). Zorunlu Göçün Toplumlarda Oluşturduğu Problemler. V. Özpolat, (ed.) *Zorunlu Göçler ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*, 9-20.
- Taş, H., ve Özcan, S. (2013). Türkiye’de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri. *International Conference on Eurasian Economics*, 289-298.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş Dergisi*, 10(4), 177-204.
- Yalçın , C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık Ertem Matbaası. Ankara.
- Yeşilot, O. (2006). Karabağ Savaşının Sessiz ve Mağdur Tanıkları. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 86-92.
- Yeşilot, O. (2010). Karabağ Savaşının Sessiz Ve Mağdur Tanıkları Kaçkın Ve Mecburi Göçkünlerin Problemleri. R. Yılmaz (ed), *Karabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz* (294-306). Şərq-Qərb Nəşriyyatı. Bakü, 294-307.
- Yetkin , P. (2019). *Ezidilerin Zorunlu Göç Deneyimi: Batman Uğurca Köyü Örneği*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. 11. Baskı, Ankara.

KATKI ORANI/ CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA/ EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR/ CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Gafar SHAMİLOV Canan Öykü Dönmez KARA
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Gafar SHAMİLOV Canan Öykü Dönmez KARA
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Gafar SHAMİLOV
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Gafar SHAMİLOV Canan Öykü Dönmez KARA
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Gafar SHAMİLOV Canan Öykü Dönmez KARA